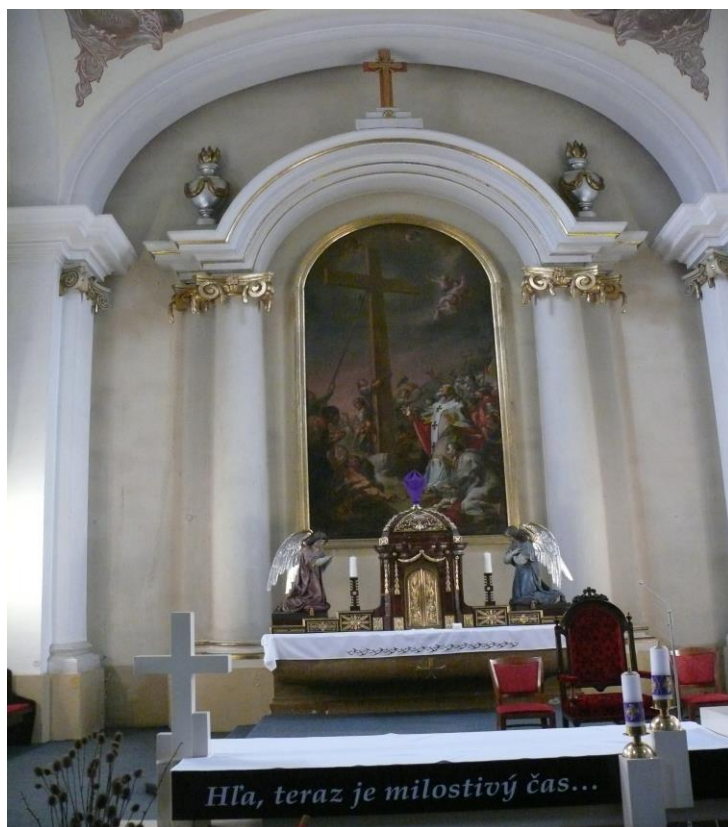

**Akad. sochár Dušan Hagara
Akad. maliar Miroslav Šurin
Mgr.art. Igor Hovorič**

REŠTAURÁTORSKÝ VÝSKUM A NÁVRH NA REŠTAUROVANIE

VÝSKUM STIEN, KLENBY SVÄTYNE A HLAVNÉHO OLTÁRA POVÝŠENIA SV. KRÍŽA

**RÍMSKOKATOLÍCKY KOSTOL
POVÝŠENIA SV. KRÍŽA
Žiar nad Hronom**

2019

OBSAH:

- I. ZÁKLADNÉ ÚDAJE O PAMIATKE**
- II. ÚVOD**
- III. UMELECKOHISTORICKÝ POPIS
A VYHODNOTENIE PAMIATKY**
- IV. REŠTAURÁTORSKÝ VÝSKUM**
 - 1. Charakteristika výskumu
 - 2. Výskum jednotlivých zložiek fasády
 - 2.1. Hlavný oltár - štuková oltárna stĺpová výzdoba, omietkové plochy, svätostánok -kamenné časti, sochárska drevená výzdoba, oltárny obraz
 - 3. Celkové vyhodnotenie reštaurátorského výskumu
- V. NÁVRH NA REŠTAUROVANIE**
 - 1. Základný ideový zámer reštaurovania
 - 2. Postup a technológia reštaurovania
 - 2.1. Hlavný oltár - štuková oltárna stĺpová výzdoba, omietkové plochy, svätostánok -kamenné časti, sochárska drevená výzdoba, oltárny obraz
- VI. ZDÔVODNENIE REŠTAURÁTORSKÉHO ZÁSAHU**

PRÍLOHY:

Rozhodnutie Krajského pamiatkového úradu Banská Bystrica o k zámeru , vykonať obnovu a reštaurovanie svätyne, vykonať reštaurátorský výskum stien a klenby svätyne v interieri rím. kat. kostola Povýšenia sv. Kríža č. KPUBB-2019/7507-2/8165-4/20328/GRE,RUS, zo dňa 15. 03. 2019

Fotografická dokumentácia: Archívna fotografia
Súčasný stav, foto č. 1- 45
Sondážny výskum, foto č. 46-75

Grafická príloha: č. 1- 10

I. ZÁKLADNÉ ÚDAJE O PAMIAATKE

Názov predmetu reštaurovania a číslo ÚZPF:

architektúra stĺpová oltárna č. ÚTPF: 4189/1
svätostánok č. ÚTPF: 4189/2
socha oltárna- anjel adorujúci č. ÚTPF: 4189/3
socha oltárna- anjel adorujúci č. ÚTPF: 4189/4
obraz oltárny Povýšenia sv. Kríža č. ÚTPF: 4189/5

Názov objektu, ktoré ho je predmet reštaurovania súčasťou:

Rím. kat. kostol Povýšenia sv. Kríža

Číslo ÚZPF objektu:

1279/1

Umiestnenie:

Mesto: Žiar nad Hronom
Okres: Žiar nad Hronom
Kraj: Banskobystrický
Miesto: Svätokrížske námestie 27
Súpis č. 261
Parc : C-KN č. 1, k. ú. Žiar nad Hronom
Umiestnenie v objekte: Interiér kostola, záver svätyne

Primárny sloh, datovanie:

Klasicizmus, začiatok 1808-1913

Autor plánov kostola:

Florián Doma, piaristický kňaz

Autor nástenných malieb:

Edmund Massányi

Autor oltárneho obrazu:

Franz Schön 1809

Typ pamiatky:

Sakrálny objekt - omietkové vrstvy a nátery svätyne, murovaná oltárna architektúra, doplnená ornamentálnou, sochárskou a maliarskou výzdobou

Materiál, technika:

Kameň, murivo, omietky

Vlastník:

Investor:

Rímskokatolícka cirkev, Farnosť Žiar na Hronom

Rímskokatolícka cirkev, Farnosť Žiar na Hronom

Autori reštaurátorského Výskumu a Návrhu na Reštaurovanie:

Akad. soch. Dušan Hagara

Akad. mal. Miroslav Šurin

Mgr. art. Igor Hovorič

Autor umeleckohistorického popisu:

Mgr. Jaroslav Malečka

Jozef Žiak

Grafické práce:

Ing. Peter Petráš

Štátny pamiatkový dohľad:

Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica

Mgr. Andrea Gregová

II. ÚVOD

Správu z reštaurátorského výskumu a Návrh na reštaurovanie – výskum stien, klenby a hlavného oltára vo svätyni kostola Povýšenia sv. Kríža v Žiari nad Hronom vypracovali Akad. soch. Dušan Hagara, Akad. mal. Miroslav Šurin, Mgr. art. Igor Hovorič, zodpovední reštaurátori. Dokumentácia je spracovaná v zmysle § 33 Zákona č.49/2002 Z.z. o ochrane pamiatkového fondu a v zmysle § 5 jeho vykonávacej vyhlášky MK SR č. 253/2010 Z.z., v súlade so znením Rozhodnutia Krajského pamiatkového úradu Trenčín zo dňa 15.03.2019 (viď v prílohe). Autori reštaurovania a zároveň spracovatelia Návrhu na reštaurovanie sú v zmysle Zákona NR SR č. 200/1994 Zb. o Komore reštaurátorov členovia komory s požadovanými špecializáciami o. i. na *reštaurovanie štukových plastík, štukových architektonických článkoch a súvisiacich omietok v interiéroch a exteriéroch historickej architektúry, nástennej maľby, kamenných polychrómovaných sôch, kamenných architektonických článkov, muriva a nadväzujúcich omietok v interiéroch historickej architektúry.*

Výtvarné prvky interiéru kostola svätyně boli v mesiacoch máj - september 2019 podrobené komplexnému sondážnemu a reštaurátorskému výskumu, ktorý bol následne vyhodnotený, fotograficky zdokumentovaný a spracovaný pre účely požadovanej písomnej dokumentácie. Zachované časti pôvodných prvkov interiéru boli lokálne očistené, zamerané a zafixované, čím bol vytvorený predpoklad pre vypracovanie predkladaného návrhu na reštaurovanie vrátane návrhu prezentácie hodnotných nálezov.

Reštaurovanie výtvarných prvkov interiéru svätyně je súčasťou pripravovanej obnovy interiéru kultúrnej pamiatky a prípravná reštaurátorská dokumentácia vychádza z návrhu konkrétnych opatrení v zmysle vydaného Rozhodnutia, **Spracovať projektovú dokumentáciu: a)obnovy elektroinštalácie, b)obnovy dlažby, obnovy liturgického zariadenia, ktorého realizácia bola podmienená vykonaním predkladaného reštaurátorského výskumu.**

V zmysle požiadaviek pamiatkového úradu bol reštaurátorský výskum interiéru zameraný na „**identifikáciu rozsahu zachovaných historicky cenných omietok, štukovej výzdoby, kamenného svätostánku a výtvarných prvkov**".

Predkladaný návrh bol vypracovaný na základe citovaného Rozhodnutia Krajského pamiatkového úradu a po jeho odsúhlasení bude podkladom pre vlastnú reštaurátorskú realizáciu obnovy a prezentáciu pamiatky, pričom každá zmena oproti schválenému postupu prác nad rámec tohto rozhodnutia bude prerokovaná a schválená správnym orgánom.

III. UMELECKOHISTORICKÝ POPIS A VYHODNOTENIE PAMIATKY

Svätyňa a hlavný oltár Povýšenia sv. Kríža so svojou murovanou architektúrou nadväzujúci na záver svätyne je umiestnený v priestore farského kostola v Žiari nad Hronom. Podľa historických prameňov a dostupnej umelecko-historickej literatúry súčasnú podobu a historický mobiliár dostal kostol po prestavbe na začiatku 19. stor. Postavený bol na mieste staršieho stredovekého kostola, asanovaného v roku 1806.

Mesto Žiar nad Hronom má svoje historické korene hlboko v rannom stredoveku. Pôvodná obec sa spomína už v roku 1075 ako Kerestur, 1237 Cristur, 1246 Villa Sancte Crusis de Susal, neskôr 1773 Swaty Kriss, 1927 Svätý Kríž nad Hronom, od 1955 Žiar nad Hronom, alebo maďarsky Garamszentkereszt ako súčasť Tekovskej župy.

Archívne pramene dokladajú, že v roku 1075 časť obce s mýtom patrila opátstvu v Hronskom Beňadiku a druhá časť obce ostrihomskému arcibiskupstvu. Od roku 1246 sa vyvíjala ako zemepanské mestečko a v roku 1571 k panstvu patrili takmer všetky okolité dediny. V roku 1690 získalo mestečko jarmočné právo a v priebehu 17. až 18. storočia sa tu rozvíjali remeslá zamerané predovšetkým na krajčírstvo, čižmárstvo, obuvníctvo, kožušníctvo, kováčstvo a zámočníctvo, zatiaľ čo väčšina obyvateľov sa živila poľnohospodárstvom. V roku 1776 pripadlo panstvo banskobystrickému biskupstvu a do roku 1941 bolo letným sídlom biskupa.

Do súčasnosti medzi najvýznamnejšie historické objekty tohto regiónu patrí renesančný kaštieľ z roku 1631 postavený na stredovekom základe, klasicisticky prestavaný v rokoch 1782-1794 a rozšírený 1850-1869, kaplnka Navštívenia P. Márie na Skalke pod Šibeničným vrchom z rokov 1709-1711 a farský kostol Povýšenia sv. Kríža na námestí postavený v rokoch 1808-1813 na mieste pôvodného stredovekého objektu.

Pôvodný stredoveký kostol v Žiari nad Hronom sa prvýkrát písomne spomína v roku 1527 (niektoré pramene uvádzajú aj roky 1332-1337), ale história tunajšej farnosti siaha ešte hlbšie do minulosti, nakoľko ako prvý známy farár tu podľa cirkevných záznamov pôsobil Gerrard z Parmy už v rokoch 1254-1264. O podobe pôvodnej stavby kostola toho veľa nevieme, známa je iba skutočnosť, že po vojnových udalostiach a požiaroch, ktoré postihli mestečko v 17. a 18. storočí bol už veľmi poškodený. a preto ho v roku 1806 banskobystrický biskup Gabriel Zerdahelyi nariadil zbúrať.

Nový farský kostol Povýšenia sv. Kríža bol potom v rokoch 1808-1813 postavený v klasicistickom slohu približne na mieste spomínanej staršej stavby. Stavbu nového kostola inicioval biskup Zerdahelyi, pričom vypracovaním plánov bol poverený kňaz rehole piaristov páter Florián Dom. V roku 1812 bol už v takom stave, že dňa 14.septembra 1812, na sviatok Povýšenia sv. Kríža, biskup Zerdahelyi kostol konsekroval a do hlavného oltára uložil relikvie svätcov Fulgencia, Jukundina a Severína.

Jednolod'ová dvojvežová stavba má vstupnú časť medzi vežami zvýraznenú predstavaným portikom s trojuholníkovým štítom a erbom biskupa Zerdahelyiho v tympanóne. Pod severnou vežou kostola je krypta, v ktorej sú pochovaní šiesti banskobystrickí biskupi s uvedením rokov spravovania diecézy v období medzi 1776 až 1943. K vonkajšej bočnej strane svätyne je pristavaná sakristia a z druhej strany bočná kaplnka. Interiér s jednotným architektonickým riešením má štyri bočné murované oltáre v lodi a hlavný oltár vo svätyni. Plackové klenby v interiéri sú predelené širokými klenbovými pásmi dosadajúcimi na združené piliere po stranách lode. Znížený klenbový pás vo východnej časti lode tvorí víťazný oblúk. Klenba svätyne a vrcholové časti klenbových polí lode obsahujú nástennú maliarsku výzdobu v podobe biblických výjavov situovaných do kruhového orámovania.

Medzi najhodnotnejšie súčasti pamiatkového mobiliáru farského kostola patrí hlavný oltár Povýšenia sv. Kríža, kazateľnica, štyri bočné oltáre zasvätené sv. Anne, sv. Štefanovi, prvému mučeníkovi, Anjelovi strážcovi a Panne Márii Karmelskej - Škapuliarskej, z ktorých hlavný oltár je spolu s výmalbou svätyne predmetom súčasného reštaurovania.

Maliarska výzdoba svätyne je situovaná jednak na jej klenbe, ale podľa výsledkov súčasného sondážneho výskumu aj na obidvoch protiľahlých bočných stenách nad vstupmi do sakristie a bočnej kaplnky. Placková klenba svätyne skonštruovaná na štvorcovej základni nesie vo svojom vrchole maľovaný motív Nanebovstúpenia Krista zobrazeného v spoločnosti Apoštolov a P. Márie. Motív komponovaný do kruhového orámovania má na centrálnej osi v hornej časti kompozície situovanú postavu Krista vznášajúceho sa v oblakoch do nebies. Jeho postava voľne odetá v drapérii je obklopená svetlom a pod ňou je zobrazená skupina 11 Apoštolov (bez Judáša) s P. Máriou v pohnutých gestách a modlitbách. Motív sa viaže k udalosti, keď sa 40 dní po zmŕtvychvstaní Krista stretli všetci na Olivovej hore, kde boli svedkami jeho nanebovstúpenia.

Maľbu s ústredným motívom na klenbe dopĺňajú postavy evanjelistov namaľovaných do štyroch klinových pendantívov so svojimi atribútmi a menami v ornamentálnych kartušiach. (sv. Marek s levom, sv. Matúš s anjelom, sv. Lukáš s býkom a sv. Ján s orlom).

Túto maliarsku výzdobu podľa archívnych záznamov realizoval v rokoch 1948-1949 nitriansky maliar Edmund Massányi a ich obnova sa uvádza ešte v roku 1987.

Charakteristiku ďalších prvkov maliarskej výzdoby na bočných stenách svätyne, ktoré boli čiastočne odkryté sondami v rámci požadovaného reštaurátorského výskumu omietkových vrstiev, bude potrebné zhodnotiť až po celkovom odstránení sekundárnych povrchových náterov stien. V intenciách súčasného poznania možno odkryté fragmenty maliarskej výzdoby, konkrétne v prípade severnej steny svätyne, identifikovať pravdepodobne ako námet Poslednej večere (podľa čiastočne odkrytej postavy sv. Jána s hlavou položenou na ramene Krista) a neznámy námet z južnej steny (možno sv. Lukáš s P. Máriou ?) zatiaľ s istotou určiť nevieme. Predmetnú vec bude možné uzatvoriť zrejme až v priebehu obnovy a vo vyhodnotení v rámci záverečnej reštaurátorskej dokumentácie.

Hlavný oltár Povýšenia sv. Kríža situovaný v závere svätyne pochádza z rovnakého obdobia ako boli realizované ostatné interiérové úpravy po vybudovaní kostola na začiatku 19. storočia. Tomuto obdobiu zodpovedá aj formálno - tvarová charakteristika použitých klasicistických dekoratívnych prvkov murovanej oltárnej architektúry doplnenej o sochársku a maliarsku výzdobu.

Murovaná oltárna architektúra pozostáva z prístennej časti stĺpového retábula stavebne spojeného so záverom svätyne. Retábulum je v hornej časti zvýraznené profilovanou segmentovou rímsou a prelamaným kladím, ktoré po stranách podopierajú dvojice plochých pilastrov a predstavané stĺpy kruhového prierezu ukončené kompozitnými hlavicami. Stĺpy a pilastre s profilovanými pätkami dosadajú na združené hranolové podnože. Architektúra retábula je na vrchole ukončená krížikom na stupňovitej podnoži a po stranách rímasy sú umiestnené vázy na zúženej nohe s valcovitou základňou. Ich kupy sú po obvodu zdobené festónmi a vrchnáky sú ukončené plamienkom. V centrálnej časti retábula je na výšku situovaný, polkruhovo ukončený oltárny obraz, olejomalba na plátne s motívom Povýšenia sv. Kríža v drevenom profilovanom orámovaní presahujúcom do oblúka segmentovej rímasy.

Murovaný obetný stôl sarkofágového typu je osadený na hranatom sokli a v strede prednej steny má umiestnený reliéfny rovnoramenný kríž. Na obetný stôl predsunutý pred oltárne retábulum nadväzuje svätostánok vyhotovený z kameňa (hnedý žilkovaný mramor) a doplňujúcich dekoratívnych prvkov. Má tabernákulový tvar s postrannými pravouhlými stupňami, ktoré tvoria podstavce na sochársku výzdobu v podobe dvojice adorujúcich anjelov vyhotovených z dreva. Skrinka svätostánku hranolového pôdorysu s kopulovitým

ukončením je položená na menze a z čelnej strany uzatvorená dvojkrídlovými dvierkami na ktorých je reliéf s obilnými klasmi a strapcami hrozna. Na mramorovom povrchu skrinky sú umiestnené zlátené plastické dekorácie v podobe festónov, roziet a prerezávaných ornamentálnych aplikácií s mosadzným krucifixom na vrchole.

Vľavo na svätostánku je umiestnená socha anjela v kľáčiacej pozícii, komponovaná v miernom predklone, s dlaňami zopnutými pred sebou v geste modlitby. Postava s vertikálne tvarovanými krídlami a dlhými vlnitými vlasmi, ktoré mu splývajú po zátylku, je odetá do dlhej tuniky. Vpravo na svätostánku je umiestnená socha anjela v zrkadlovo otočenej pozícii ako jej pandant, ibaže s rukami prekríženými na hrudi.

Oltárna architektúra so štukovými a rezbárskymi prvkami je zachovaná vo výraze sekundárnych povrchových náterov lomenej bielej farebnosti. Štukové a rezbárske plastické prvky oltárnej architektúry, medzi ktoré patria hlavice stĺpov, ornamentálna výzdoba, rám oltárneho obrazu a rímsové vázy, sú zlátené so striebrenými detailmi. Figurálne sochárske súčasti sú povrchovo upravené polychrómiou so zlátenými a striebrenými detailmi odevov a krídel.

Oltárny obraz Povýšenia sv. Kríža zobrazuje námet situovaný do krajinného prostredia Golgoty. Dominantu tvorí vztýčený kríž, okolo ktorého sa odohráva dej opätovného povýšenia kríža, na ktorom bol ukrižovaný Kristus. Podľa legendy príbeh začína v roku 323, kedy sv. Helena objavila v Jeruzaleme pôvodný Kristov kríž a jej syn, cisár Konštantín Veľký, dal na mieste Kristovho hrobu v roku 335 postaviť chrám, kde bola časť kríža umiestnená až do roku 616. Počas vojenského ťaženia perzského kráľa Chosroa sa však kríž stal jeho korisťou až do doby, kedy v roku 628 cisár Herakleios zvíťazil nad Peržanmi a kríž sa mu podarilo získať späť. O rok neskôr dňa 14. septembra 629 kríž preto opätovne vztýčil na pôvodné miesto. K tejto udalosti sa viaže často popisovaný a zobrazovaný príbeh, ako cisár v sprievode jeruzalemského biskupa Zachariáša prináša kríž, ale nejaké neznáme sily mu nedovolili prekročiť bránu vedúcu na kalváriu. Vtedy mu biskup Zachariáš poradil, že cisárov honosný odev a bohaté šperky sa na takúto udalosť nehodia, preto mohol bez prekážky pokračovať až keď svoje šaty a zlato odložil.

Autor popisovaného oltárneho obrazu z farského kostola Povýšenia sv. Kríža tento príbeh zachytil v okamihu, keď bosý cisár v prostom plášti kľáči pred slávnostne vztýčovaným krížom, kráľovské rúcho leží na zemi, nad ním stojí biskup Zachariáš s vojenskou družinou a okolo sa udalosti prizerajú zástupy ľudí. Vo vrchnej časti obrazu,

vpravo od ramena kríža, sú zobrazené letiace postavičky putti a v ľavom spodnom rohu je signatúra autora s datovaním "Franz Schön Pinx. Anno 1809".

Záverečné zhodnotenie - V prípade omietkových vrstiev a nástennej maliarskej výzdoby svätyne možno konštatovať, že v súčasnosti prezentovaná výmalba stropu bola realizovaná viac ako storočie po dokončení samotnej stavby v roku 1813, pričom prípadné staršie maliarske úpravy tejto časti priestoru sa zatiaľ nepotvrdili. Hoci súčasne prezentované maľby nie sú signované, z archívnych záznamov vieme, že ich autorom je Edmund Massányi, ktorý v rokoch 1948-1949 pre tunajší kostol za čias pôsobenia farára Jozefa Šimoniho maľoval aj výjavy v klenbách lode a obraz pre bočný oltár P. Márie. Známy nitriansky maliar, majster v realizácii pravej fresky, vytvoril na našom území do svojej smrti v roku 1966 množstvo výnimočných monumentálnych maliarskych diel. Nebyť necitlivej obnovy v roku 1987, jedným z nich mohla byť aj realizácia nástropných malieb v Žiari nad Hronom. (Bližšie o živote a diele maliara E. Massányiho pozri citovanú publikáciu M. Hučkovej z roku 2004).

Iný prístup v hodnotení považujeme za potrebné uviesť v prípade realizovaného výskumu povrchových náterov a objavenej nástennej maliarskej výzdoby na bočných stenách svätyne. Ako bolo uvedené už v popise odkrytých fragmentov, tieto bude možné definitívne vyhodnotiť až po prípadnom celkovom očistení od sekundárnych zásahov a povrchových náterov. Zatiaľ možno potvrdiť, že maliarska výzdoba na stenách časovo ani autorsky nesúvisí s Massányiho prácou realizovanou na strope koncom 40-tych rokov 20. stor. a predbežne ju zaraďujeme do staršieho obdobia, teda ako dielo neznámeho autora z 19. stor.

Čo sa týka ďalšej súčasti interiéru kostola, murovaný hlavný oltár neoddeliteľne spojený s východnou stenou svätyne, tento typologicky zaraďujeme medzi tzv. retábulové stĺpové oltáre s plasticky riešenou architektúrou doplnenou o sochársku a maliarsku výzdobu, ktorá je príznačná najmä pre neskorý barok a jeho pretrvávajúci priestorový výraz až do prelomu 18. a 19. storočia, s obohatením o výrazové prvky klasicizmu.

Celkovo možno konštatovať, že murovaný oltár ako celok predstavuje pomerne kvalitnú štukatérsku, rezbársku a maliarsku, prácu zo začiatku 19. stor., ktorá vznikla konkrétne na podnet biskupa Zerdahelyiho. V prípade oltárnej architektúry možno predpokladať, že ako súčasť architektonického riešenia celej stavby mohla aj podoba oltárnej architektúry vychádzať z návrhu pátra Doma, pričom signovaný oltárny obraz s námetom Povýšenia sv. Kríža bol objednaný v roku 1809 u viedenského maliara Franza Schöna, ktorý v tom období pôsobil v Bratislave.

Pamiatka je súčasťou súrodého zariadenia interiéru kostola s prevahou klasicistického mobiliáru. Jeho hodnota spočíva v umelecko-historickom význame, vo výtvarnej a umelecko-remeselnej kvalite vo vzájomnom vzťahu k predmetom ostatného mobiliáru, ako aj vo vzťahu k architektúre objektu.

Mgr. Jaroslav Malečka

Použité pramene a literatúra:

Hall, J.: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění. Praha 1991
Hučková, M.: Edmund Massámyi - In Memoriam (1907-1966). Nitra 2004
Pecník, M. a kol.: Žiar nad Hronom - monografia mesta. Žiar nad Hronom 2018
Ratkoš, D.: Dejiny Žiaru nad Hronom. Martin 1978
Ravik, S.: O světcích a patronech. Praha 2006
Rusina, I - Zervan, M.: Příběhy Nového zákona - Ikonografia. Bratislava 2009
Súpis pamiatok na Slovensku, zv.3. Bratislava 1969
Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, zv.3. Bratislava 1978
Žiar nad Hronom v premenách času. Žiar nad Hronom 2009

História dnešného kostola Povýšenia Svätého Kríža v Žiari nad Hronom pravdepodobne siaha až do obdobia udelenia výsad mestečku menom Sancte Crucis de Susal ostrihomským arcibiskupom Štefanom v roku 1246¹.

Už v uvedenom roku je možné predpokladať existenciu kostola, no priamy záznam o existencii fary a kostola je až z roku 1332² zo súpisu pápežských desiatkov³.

Tento pôvodný gotický kostol je spomínaný v roku 1527⁴. V roku 1661 došlo ku požiaru mesta. Zhorelo celé mesto vrátane kostola, pričom došlo aj ku roztaveniu kostolných zvonov. Do roku 1668 bolo postupne mesto obnovené. Podobná situácia nastala v roku 1708 kedy bolo mesto počas Rákoczyho povstania obsadené povstalcami pričom zase vznikol požiar a znovu celé mesto aj s kostolom vyhorelo. Tretíkrát kostol vyhorel v roku 1740.

Po poslednom z týchto požiarov nebol kostol v celom rozsahu opravený čo spôsobovalo jeho postupné chátranie. Stav sa zhoršoval aj z dôvodu, že biskupský stolec bol po smrti biskupa Františka Berchtolda sedem rokov neobsadený. Pôvodný gotický kostol sa postupne dostal do stavu, že bol na liturgické účely nepoužiteľný.

V roku 1800 bol za nového banskobystrického biskupa menovaný a v roku 1801 inštalovaný Gabriel Zerdahelyi de Nyitra Szerdahelyi, ktorý dovtedy pôsobil dvadsať rokov ako pomocný biskup vo Vacovskej diecéze⁵.

Biskup Zerdahelyi ako donátor rozhodol na vlastné náklady vybudovať nový kostol. V roku 1806 boli z pôvodnej hrobky v presbytériu kostola vynesené pozostatky jeho predchodcu Františka Berchtolda zvyšky pôvodného gotického kostola boli zbúrané⁶. Na mieste pôvodného kostola začala stavba nového kostola podľa projektov piaristu Františka Doma. Na stavbu sa použil materiál zo zbúraného kostola.

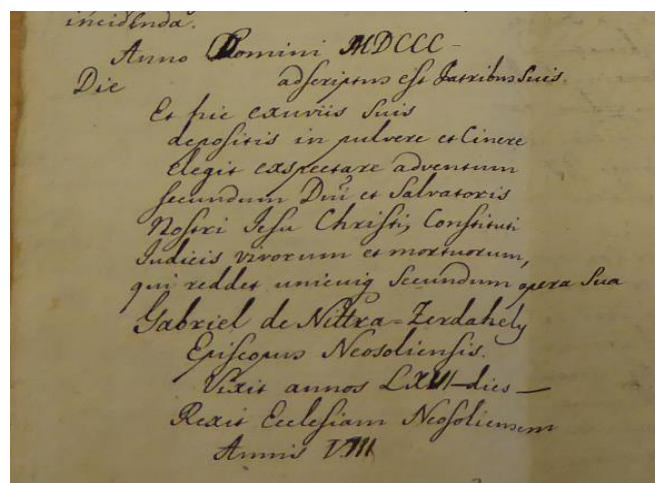
Keďže biskup Zerdahelyi nevedel, či sa dožije dokončenia kostola, uvádza vo svojom testamente, že v prípade že v čase jeho smrti nebude dokončená nová biskupská hrobka, želá si byť pochovaný v rodovej hrobke v Nitrianskej Strede pri svojich rodičoch. V prípade, že nová biskupská hrobka bude dokončená, má byť pochovaný v nej s tým, že v testamente presne uvádza aj text, ktorý má byť na jeho náhrobku⁷. Text uvedený v testamente bol nakoniec aj reálne napísaný na náhrobnom kameni.

Stavba nového kostola bola ukončená v roku 1812, kedy biskup Zerdahelyi kostol vysvätil⁸ a do novej hrobky pod severnou vežou uložili pozostatky Františka Berchtolda. Celkové náklady na stavbu nového kostola boli 60 000 zlatých.

V novovybudovanej biskupskej hrobke je pochovaných šesť biskupov.

Biskupi:

František Berchtold de Ungerschüt 1730-1793
Gabriel Zerdahelyi de Nyitra Szerdahelyi 1742-1813
Jozef Belanszky de Bela 1769-1843
Štefan Moyzes 1797-1869
Karol Rimely 1825-1904
Marian Blaha 1869-1943

Text z testamentu, ktorý mal byť zapísaný na náhrobku.

¹ GYORFFY G.: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. Zvázok I. Budapest 1987. Strana 451.

² GYORFFY G.: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. Zvázok I. Budapest 1987. Strana 451.

³ BOROVSZKY S.: Magyarország Vármegyéi és Városai. Bars Vármegye. Budapest 1903. Strana 36.

⁴ BOROVSZKY S.: Magyarország Vármegyéi és Városai. Bars Vármegye. Budapest 1903. Strana 35.

⁵ LACKO R. a Kol.: Banskobystrické biskupstvo. Banská Bystrica 2011. Strana 145.

⁶ LACKO R. a Kol.: Banskobystrické biskupstvo. Banská Bystrica 2011. Strana 141.

⁷ DIECÉZNY ARCHÍV BB.: Testament biskupa Gabriela Zerdahelyiho. 25.3.1810. Strana 4.

⁸ Schematisus dioecesis Neosoliensis. Banská Bystrica 1867. Strana 60.

Donátor nového kostola Povýšenia Svätého Kríža v Žiari nad Hronom bol biskup Gabriel Zerdahelyi de Nyitra Szerdahelyi.

Narodil sa v Nitrianskej Strede 16. októbra 1742 Imrichovi Zerdahelyimu a Anne rodenej Bossányi ako trináste zo štrnástich detí. Bol pokrstený ako evanjelik a sám o tom píše vo svojom testamente⁹. Gabrielov otec Imrich aj so svojím bratom Vavrincom boli pôvodne evanjelikmi. Keďže sa jednalo o dôležitý rod nitrianskej stolice snažila sa cirkevná vrchnosť presvedčiť členov tohoto rodu, aby prestúpili ku katolíckej cirkvi. Vavrinec Zerdahelyi zostal evanjelikom, ale Imrich, ktorému bolo prisľúbené, že v prípade ak prestúpi na katolícku vieru s celou svojou rodinou, tak z niektorého z jeho synov sa stane biskup prestúpil na katolícku vieru a tým založil katolícku vetvu rodu. Vetva potomkov biskupovho brata Jána a Júlie Motesiczkej prežila do dnešnej doby a všetci žijúci potomkovia tohto rodu momentálne stále žijú na území slovenska.

Portrét biskupa Gabriela Zerdahelyiho.

Gabriel Zerdahelyi v roku 1761 začal studovať v Bratislave a neskôr v Trnave. V roku 1765 bol vysvätený za kňaza a v 1767 získal doktorát z teológie. V 1771 sa stal ostrihomským kanonikom, 1772 titulárnym opátom v Poroszló a rektorom seminára. V rokoch 1774 až 1776 bol vikárom kardinála primasa Batthyányho a členom sedmipanskej súdnej tabule. Dňa 11. decembra 1780 bol menovaný Vacovským pomocným biskupom a zároveň mu pápež Pius VI. udelil hodnosť titulárneho biskupa v Titiopolise. Dňa 16. augusta 1800 ho pápež Pius VII. menoval biskupom banskobystrickým a dňa 22. decembra toho istého roku bol do tohoto úradu oficiálne uvedený. Na začiatku XIX. storočia biskup Gabriel Zerdahelyi z vlastných zdrojov financoval prestavbu kostolov v Žiari nad Hornom, Nitrianskej Strede a opravu kostola v Kosoríne. Zomrel dňa 5. októbra 1813 vo veku 71 rokov v Žiari nad Hronom. Jeho biskupský erb sa vytvorený Leopoldom Forstom zdobí tympanón kostola v Žiari nad Hronom.

Exlibris s biskupským erbom.

Jozef Žiak

⁹ DIECÉZNY ARCHÍV BB.: Testament biskupa Gabriela Zerdahelyiho. 25.3.1810. Strana 1.

IV. REŠTAURÁTORSKÝ VÝSKUM

1. CHARAKTERISTIKA VÝSKUMU

Realizácia reštaurátorského výskumu bola podmienená rozhodnutím Krajského pamiatkového úradu Banská Bystrica zo dňa 15.03.2019 (*vid' v prílohe*). Výsledky výskumu sú jedným z hlavných východísk pre spracovanie Návrhu na reštaurovanie a pre vlastnú realizáciu predmetnej časti obnovy. Výskum bol vykonaný na súčiastiach interiéru svätyne, ktoré sú predmetom reštaurátorského výskumu (okrem stropných nástenných malieb).

Reštaurátorský výskum priniesol rad nových poznatkov a informácií o objekte.

Metodika reštaurátorského výskumu vyplynula zo základných charakteristík a z individuálnych špecifik každej z predmetných súčastí výzdoby. Spôsob a rozsah výskumu bol podmienený požadovaným druhom obnovy:

- a/ stanovenou metódou obnovy, založenou na kombinácii konzervátorských, konsolidačných a rekonštrukčných postupov
- b/ charakterom jednotlivých prvkov, ich materiálovou skladbou a stavom zachovania hmoty a povrchových úprav.

Reštaurátorský výskum bol zameraný hlavne na:

- stav hmoty a konštrukcie, rozsah a príčiny poškodení
- rozsah zachovania originálu, rozsah a kvalitu druhotných zásahov
- použité materiály a technológie
- identifikáciu jednotlivých vrstiev povrchových úprav
- určenie optimálnych reštaurátorských technológií a postupov pre reštaurovanie.

Na jednotlivých skúmaných častiach boli použité všetky potrebné a účelné metódy výskumu - nedeštruktívne a deštruktívne. Výskum priniesol dostatok poznatkov a informácií o technickom stave, skladbe o rozsahu a príčinách poškodení pamiatky.

Vizuálny (obhliadkový) výskum sa realizoval podrobnou obhliadkou a zamerával sa hlavne na zistenie stavu jednotlivých prvkov pred reštaurovaním. *Bol zameraný na zistenie stavu autentickej hmoty, na sekundárne úpravy a ich charakteristiky, taktiež na povrchové úpravy, stav a rozsah zachovania pôvodných vrstiev a následne na určenie možnosti reštaurovania a prezentácie originálu, resp. v prípade nutnosti ponechania a uplatnenia sekundárnych zásahov.* Tento primárny výskum umožnil zistiť základný vstupný sumár informácií a údajov o príčinách a rozsahu poškodenia, ako aj o rozsahu a kvalite sekundárnych zásahov.

Jedným zo zásadných výsledkov vizuálneho výskumu je konštatácia súčasného technického stavu jednotlivých súčastí výzdoby svätyne (stav je popísaný nižšie).

Sondážny výskum bol zameraný na zistenie pôvodných povrchových úprav na všetkých súčastiach výzdoby svätyne, ktoré sú predmetom reštaurovania a umelecko-remeselných prác. Mechanickými a čistiacimi sondami sa zisťovala stratigrafia primárnych a sekundárnych vrstiev, ako aj technologické možnosti odstraňovania sekundárnych vrstiev, a tiež sa zisťovali charakteristiky a stav povrchu autentickej hmoty po odstránení sekundárnych úprav a depozitov. Bolo vykonaných **30 sond**, lokalizácia, viď grafická príloha č. 8, 9, 10 .

Sumár poznatkov a zistení z reštaurátorského výskumu bude nielen vstupným predpokladom a východiskom pre realizáciu reštaurovania predmetných súčastí pamiatky, ale aj prínosom ku kvalifikovanejšiemu a dôslednejšiemu poznaniu objektu.

2. VÝSKUM JEDNOTLIVÝCH ZLOŽIEK INTERIÉRU SVÄTYNE

Sondážny výskum a stratigrafia

Realizované boli početné sondy (podľa potreby) na hlavnom oltári, na štukovej výzdobe, omietkových plochách a jednotlivých prvkoch výzdoby.

Označenia jednotlivých materialov: (fotografie sond vid' v prílohe)

KM - kamené murivo

O - omietka

ŠT - štuka

TM - tehlové murivo

K - kameň

DR - drevené prvky

KOV - kovové prvky

E - epoxyd

Označenia stratigrafie:

1- primárna farebná úprava

2 - 4 - neskoršie sekundárne farebné úpravy, vrstvy

Výskum bol vykonaný z prenosného pomocného lešenia a rebríka. Výskum bude doplnený po postavení pracovného lešenia v celom priestore svätyne pri realizácii reštaurátorských prác.

Použitá bola vizuálna (obhliadková) a deštruktívna (sondážna) metóda výskumu.

Cieľom bolo okrem určenia pôvodnej technológie, identifikovania neskorších úprav a stanovenia technológie obnovy aj definovanie návrhu na farebné riešenie fasády v rámci súčasnej obnovy.

2.1. Hlavný oltár - štuková oltárna stĺpová výzdoba, omietkové plochy, svätostánok -kamenné časti, sochárska drevená výzdoba, oltárny obraz /viď grafická príloha č. 4,5 materialová skladba/

Hlavný oltár – je výtvarne koncepčne tvorený z viacerých použitých materiálov:

- a) oltárna stĺpová výzdoba** - štukové a omietkové plochy
- b) vázy, hlavice a kríž** - drevené časti
- c) svätostánok** - kamenné časti /stredná časť/, kovová ornamentálna výzdoba
sochárska drevená výzdoba - kľachiaci anjeli, drevené podstavce
- d) oltárna menza** – murované omietkové plochy,
kamenné nástupové schodiskové stupne
- e) oltárny obraz** – maľovaný obraz na plátne, osadený v drevenom ráme

a) oltárna stĺpová výzdoba - štukové a omietkové plochy:

Prehľad sondážneho výskumu (viď grafická príloha č. 8)

Sonda S 12 (foto č. 57) – vrchná plastická rímsa

/vytvorená TM - tehlové murivo, O - omietková vrstva, ŠT – štuková vrstva

- 1- pôvodná svetlomodrá vápenná vrstva
- 2- sekundárna farebná okrovošedá vrstva
- 3- sekundárna farebná biela vrstva, zlátenie na olej

Sonda S 16 (foto č. 61) – vrchná plastická rímsa

/vytvorená TM - tehlové murivo, O - omietková vrstva, ŠT – štuková vrstva

- 1- pôvodná svetlomodrá vápenná vrstva
- 2- sekundárna farebná okrovošedá vrstva
- 3- sekundárna farebná biela vrstva

Sonda S 18 (foto č. 63) – pilaster, omietková plocha

/vytvorená TM - tehlové murivo, O - omietková vrstva, ŠT – štuková vrstva

- 1- pôvodná svetlomodrá vápenná vrstva
- 2- sekundárna farebná olivovo zelená, bordovošedá vrstva
- EL- trasovanie elektroinštalácie
- 3- sekundárna farebná šedookrová, okrová vrstva

Sonda S 19 (foto č. 64) – päťka drieku stĺpov

/vytvorená O - omietková vrstva, ŠT – štuková vrstva

- 1- pôvodná svetlomodrá, tmavomodrá vápenná vrstva,
zlátenie na bôlusovom podklade
- 2- sekundárna farebná okrovošedá, modrošedá vrstva,
zlátenie na olej
- 3- sekundárna farebná okrovošedá, šedá vrstva
- 4- sekundárna farebná biela, bielošedá vrstva

Sonda S 20 (foto č. 65) – vrchná časť podstavcov driekov stĺpov

/vytvorená KM –kamenné murivo, TM - tehlové murivo, O - omietková vrstva,
ŠT – štuková vrstva

- 1- pôvodná svetlomodrá, tmavomodrá vápenná vrstva,
- 2- sekundárna farebná olivovozelená vrstva,
- 3- sekundárna farebná okrovošedá vrstva
- 4- sekundárna farebná biela, okrovošedá vrstva

Súčasný technický stav:

Stav omietkových vrstiev, stav architektonických článkov a prvkov štukovej výzdoby je nevyhovujúci.

V súčasnosti sú omietkové a štukové vrstvy výrazne znehodnotené predchádzajúcimi zásahmi. Omietková hmota a povrchové úpravy boli do značnej miery v rámci predchádzajúcich opráv a úprav čiastočne poškodené alebo odstránené a nahradené nevyhovujúcimi materiálmi s použitím nevhodných technológií (cementové malty a nevhodné farebné nátery, v spodnej časti soklové olejové nátery), foto č. 1,3,4,14,15. Najviac poškodené sú spodné soklové časti, kde tieto plochy boli sekundárne upravené hrubými olejovými nátermi. Taktiež hlavne v spodnej časti je osadenie trasovania elektroinštalácie, čo dosť výrazne zasiahlo do poškodenia hlavne spodných pôvodných omietkových plôch (foto č. 12,13,14,15). Úprava trasovaných plôch je nevhodne hrubo povrchovo zapracovaná. Vplyvom nevhodných použitých materiálov a technológií sú lokálne farebné povrchové nátery znehodnotené alebo sa oddeľujú od podkladu a opadávajú. Vrchné plochy plastickej profilovanej rímsy sú povrchovo hrubo a výrazne znečistené povrchovou nečistotou.

Pôvodná hmota omietkových a štukových vrstiev bola reštaurátorským výskumom lokálne identifikovateľná v pomerne zachovalom stave, ako aj úpravy sekundárnych vrstiev.

b) vázy, hlavice a kríž - drevené časti:

Prehľad sondážneho výskumu (viď grafická príloha č. 8, foto č. 55 - 56)

Sonda S 10 (foto č. 55) – hlavice driekov stĺpov

- E - epoxydová hmota
- 5 - farebná bordová vrstva
- 5 - zlátenie na olej

Sonda S 11 (foto č. 56) – drevené vázy

- 1 – pôvodná okrovošedá farebná vrstva, masná tempera
- 2- hliníková fólia, nalepená na olej, povrchové nečistoty

Súčasný technický stav:

Stav drevených častí plastickej výzdoby hlavného oltára je nevyhovujúci.

V súčasnosti sú drevené časti výrazne znehodnotenú predchádzajúcimi zásahmi.

Drevená hmota jednotlivých prvkov výzdoby pravdepodobne bola v minulosti tak

výrazne rozrušená /hlavne hlavice a kríž/, že došlo k rekonštrukcii týchto prvkov. Hlavice

driekov stĺpov boli nahradené kópiami epoxidových odliatkov / foto č. 4,5,6,7, 55- sonda

S 10 /. **Kompozícia konštrukcie vrcholového kríža je sekundárne vyskladaná z nových**

drevených častí /foto č.10,12/. Pravdepodobne v minulosti bola táto drevená hmota výrazne

rozrušená a staticky konštrukčne oslabená tak, že došlo k tejto sekundárnej tvarovej

úprave. K vrcholu oltára a ku krížu sa v rámci tohoto reštaurátorského výskumu nepodarilo

dostať, výskum bude doplnený po sprístupnení týchto častí oltárnej architektúry. **Drevené**

vázy osadené na vrchnej plastickej rímse oltárnej architektúry sú dochované celistvé bez

výrazných tvarových nevhodných sekundárnych zásahov /foto č. 1,9,11,14,56 – sonda č. S

11/. Sekundárna povrchová úprava je nevhodná a mení pôvodný farebný charakter týchto

prvkov. Drevená hmota je výrazne rozrušená a oslabená črvotočom, čo je viditeľné hlavne

v zadných častiach.

c) svätostánok - kamenné časti / stredná časť/, kovová ornamentálna výzdoba,
sochárska drevená výzdoba - kľačiaci anjeli, drevené podstavce:

Prehľad sondážneho výskumu (viď grafická príloha č. 8 foto č. 46 - 60)

Sonda S 01 (foto č. 46) – drevený podstavec pod anjelov, ľavá strana

- 1 – pôvodná farebná úprava okrovo červená, zlátenie na poliment
- 2 – tmavohnedá farebná úprava, zlátenie na olej, povrchové nečistoty

Sonda S 02 (foto č. 47) – drevený podstavec pod anjelov

- 1 – pôvodná farebná úprava okrovo červená, zlátenie na poliment
- 2 – tmavohnedá farebná úprava, zlátenie na olej, povrchové nečistoty

Sonda S 03 (foto č. 48) – anjel, podstavec, vankúš, šat, spodná časť, pravý,

- 1 - podstavec - pôvodná farebná úprava zeleno, hnedo, čierna
- 1 - vankúš - pôvodná farebná úprava svetlofialová
- 1 - šat - pôvodná farebná úprava svetlo modrookrová
- 2 - podstavec – sekundárna farebná úprava čiernozelená, povrchové nečistoty
- 2 - vankúš - sekundárna farebná úprava fialovočierna, povrchové nečistoty
- 2 – šat - sekundárna farebná úprava modročierna, povrchové nečistoty

Sonda S 04 (foto č. 49) – anjel, inkarnát, šat, pravý

- 1 - inkarnát - pôvodná farebná úprava svetlookrovo červená
- 1 – šat - pôvodná farebná úprava svetlo modrookrová
- 2 - inkarnát - sekundárna farebná úprava okrovošedá, povrchové nečistoty
- 2 – šat - sekundárna farebná úprava modročierna, povrchové nečistoty

Sonda S 05 (foto č. 50) – anjel, krídlo, pravý

- 1 - pôvodná farebná úprava zlátenie na bordovom polimente
- 2 - sekundárna farebná úprava zlátenie a hliniková fólia na olej , povrchové nečistoty

Sonda S 06 (foto č. 51) – svätostánok, kamenná časť

- K - pôvodná kamenná hmota, povrchové nečistoty
- Kov – pôvodné kovové odlievané prvky výdoby, povrchovo zlátené
- sekundárna farebná úprava zlátenie na olej, bronzové nátery

Sonda S 07 (foto č. 52) – svätostánok, kamenná časť

- K - pôvodná kamenná hmota, povrchové nečistoty
- CT – sekundárna cementová úprava praskliny

Sonda S 08 (foto č. 53) – svätostánok, kamenná časť, kovová ornamentálna výzdoba

- K - pôvodná kamenná hmota, okrúhle kotviace otvory
- Kov – pôvodná kovová odlievaná časť výdoby, zadná strana, kotvenie na okrúhle kovové trne

d) oltárna menza – murované omietkové plochy,
kamenné nástupové schodiskové stupne:

Prehľad sondážneho výskumu (viď grafická príloha č. 8)

Sonda S 14 (foto č. 59) – predná časť menzy

- 1 – pôvodná farebná svetlomodrá vrstva, zlátenie na bordovom podklade
- 2 – sekundárna farebná šedo okrová vrstva, okrovo červená vrstva
- 3 – sekundárna farebná červeno čierna olejová vrstva, povrchová nečistota

Sonda S 15 (foto č. 60) – vrchná plocha stola menzy

- O - pôvodná omietková plocha
- K – kamenná platňa, vložená menšia krycia kamenná platňa- chrániaca relikvie

Sonda S 13 (foto č. 58) – spodná časť menzy, kamenné nástupové schodiskové stupne

- K – kamenné nástupové schodiskové stupne
- Db - drevené debnenie schodiskových stupňov

Sonda S 17 (foto č. 62) – spodná soklová časť menzy,

- /vytvorená KM –kamenné murivo, TM - tehlové murivo, O - omietková vrstva,
- ŠT – štuková vrstva
- 1 – pôvodná farebná svetlomodrá vrstva
- 2 - sekundárna farebná šedo zelená, okrovo zelená vrstva
- 3 – sekundárna farebná červeno čierna olejová vrstva, povrchová nečistota

Súčasný technický stav:

Stav kamenných, drevených, omietkových a kovových častí svätostánku s menzou je nevyhovujúci. V súčasnosti sú jednotlivé časti výrazne znehodnotené predchádzajúcimi zásahmi.

Kamenná hmota svätostánku je „výrazne poškodená prasklinou“ vo vrchnej časti svätostánku. Prasklina prechádza horizontálne, pravdepodobne po celom obvode hmoty kameňa, čo staticky oslabuje celú veľkú vrchnú časť kamennej hmoty /foto č. 28,52 – sonda S 07/. V minulosti sa túto prasklinu snažili stabilizovať a prekryť cementovým tmelom /foto č.52 –sonda S 07/, ktorý bol aj povrchovo farebne upravený a prelakovaný s povrchom kamennej hmoty na pohľadových častiach. Cementové tmely v zadnej časti nie sú farebne upravované. Zo zadnej strany je osadená hrubá kovová platňa, prekrývajúca zadnú časť svätostánku, ktorá je do hmoty kameňa ukotvená na šróby po obvode. Táto

kovová platňa pravdepodobne taktiež stabilizuje skelet svätostánku, oslabené časti a uzatvára zadná časť svätostánku /foto č. 28,34/.

Toto narušenie kamennej hmoty považujeme za vážne a je potrebné do budúcnosti stabilizovať túto narušenú časť kamennej hmoty. Kamenná hmota je taktiež lokálne poškodená drobnými chýbajúcimi časťami architektúry svätostánku /foto č.37,38/ a drobnými vypadanými časťami po ploche hmoty. Pôvodne bola kamenná hmota povrchovo upravená preleštením povrchov. Zadné časti svätostánku sú povrchovo opracované len presekaním povrchov. Sekundárne bol povrch kamennej hmoty lokálne upravovaný farebným zjednotením hlavne lokálne cementovým tmelom a povrchovou úpravou pretieraním Diavou, čo má za následok optické stmavnutie povrchov hmoty kameňa. V zadnej časti je na vrchnú plochu ukotvený elektrický kábel s objímkou. Osvetlenie z tohto zdroja nasvecuje zospodu plochu oltárneho plátna /foto č. 28/.

Kovová ornamentálna výzdoba osadená na povrchu kamennej hmoty svätostánku je vyhotovená pravdepodobne zo zliatiny mäkkých kovov – olovo, cín /foto č. 17,22,24,35,37,39/. Prepracované drobné ornamentálne časti výzdoby sú na kamennú hmotu kotvené na okrúhle krátke kovové tŕne, z ktorých sú niektoré súčasťou odliatku ornamentálnej výzdoby /foto č. 53/. Povrchovo boli pôvodne upravené prezlátením, sekundárne boli nanovo prezlátené na olej a upravené lokálne bronzovým náterom.

Drevená hmota jednotlivých častí /kľachi anjeli, podstavce, foto č. 22,23,25,29,30,31,32,33,40/ výzdoby svätostánku je lokálne napadnutá črvotočom, najmä v spodných častiach podstavcov. Sošky kľachiach anjelov ako aj podstavcov bez výraznejšieho poškodenia hmoty. Najvýraznejším poškodením je znehodnotenie sekundárnou povrchovou úpravou premaľovaním a prelakovaním. Sošky majú na hlavách stopy po osadení na rezbársku stolicu /foto č. 33/.

Dvierka svätostánku sú kovové na povrchu zdobené z jemnou rastlinou dekoráciou, vyhotovenou z dreva /foto č. 22,24/. Povrchovo pôvodne zlátene na bordový poliment, sekundárne zlátene na olej.

Oltárna menza je vytvorená základovým kamenným murivom, upraveným tehlovým domurovaním, vyrovnaním omietkovou a štukovou vrstvou /foto č. 22,23,25,26,27/. Na vrchnej profilovanej omietkovej ploche stola v strede je osadená väčšia kamenná doska, do ktorej je vsadená relikvia. Relikvia je prekrytá obdĺžnikovou menšou kamennou platničkou /foto č. 60 sodna č.S 15/.

Na oltárnom stole – menze, je osadený kamenný svätostánok s kľáčiacimi anjelmi. Povrchy plôch sú v súčasnosti výrazne znehodnotené predchádzajúcimi zásahmi. Povrchy sú hrubo pretreté olejovou farbou. Miestami je hmota rozrušená a vypadaná /foto č. 25,26,58 /. Reštaurátorským sondážnym výskumom sa zistila pôvodná povrchová farebná úprava, ktorá je pomerne dochovaná s drobnými poškodeniami.

Nástup k oltárnemu stolu a svätostánku pôvodne zabezpečovali dva kamenné schodiskové stupne, ktoré sú v súčasnosti prekryté drevením debnením, prelepeným textilným kobercom /foto č. 36, 58 sonda S 13/. Kamenné schodiskové stupne sú vysekané z okrovošedého jemnozrného pieskovca. Spájané sú kovovými kramlami. Hmota kamenných schodiskových stupňov je pomerne zachovalá, časť schodov je čiastočne znehodnotená vyšľapaním a znečistená povrchovou nečistotou. Prvé kamenné nástupové schodiskové stupne sú čiastočne utopené v sekundárnej novej úprave plochy dlažby svätyne, čím je zvýšená niveleta podlahy aj k plochám bočných stien.

e) oltárny obraz , drevený rám:

Prehľad sondážneho výskumu (viď grafická príloha č. 8)

Sonda S 09 (foto č. 54)

- 1- pôvodná olejová vrstva, na plátne
- 2- sekundárne lokálne olejové premaľby, stmavnutý lak a povrchové nečistoty

Súčasný technický stav:

Stav oltárneho obrazu a rámu je nevyhovujúci. V súčasnosti sú jednotlivé časti výrazne znehodnotené predchádzajúcimi zásahmi /foto č. 1,17,18,19,20/. Obraz je silne poznačený prirodzeným starnutím materiálov, z ktorých je zhotovený, ako aj dlhodobým užívaním. Veľké oltárne plátno je natiiahnuté na drevený podrám, ktorý je priečne vystužený. Napnuté plátno obrazu na podráme je vsadené do profilovaného rámu. Podráam obrazu je v konštrukčných spojoch oslabený, neplní svoju pôvodnú funkciu. Podráam nemá skosené vnútorné okraje, čo sa prejavilo ich odtlačením na prednej strane obrazu. Platená podložka obrazu je v dôsledku uvoľnenia konštrukcie podrámu zvlnená, plátno je vekom oslabené. Vo vrchnej časti na ľavo, je plátno obrazu čiastočne v dôsledku oslabenia konštrukcie podrámu spadnuté, pričom vznikol na tomto mieste otvor. Povrch maľby je husto skrakelovaný prirodzeným spôsobom. Povrch obrazu je celoplošne znečistený hrubou vrstvou usadených depozitov prachu.

Výskumom obrazu bolo zistené, že terajšia farebná vrstva obrazu je primárna s lokálnymi sekundárnymi premaľbami.

Zistená bola len laková úprava organického pôvodu, ktorá je dnes stmavnutá do hnedo - okrového tónu. Stmavnutý lak nielen opticky potláča pôvodný živý kolorit obrazu, ale aj znemožňuje podrobnejšiu čitateľnosť maľby /foto č. 17,20/.

Celá plocha oltárneho plátna s rámom je čiastočne vsadená do vynechanej časti otvoru, vyčnievajúce časti rámu sú po bokoch a zospodu kotvené na kovové ploché prebité konzoly /foto č. 18,21/. Konštrukčné rohové spoje a napojenia dreveného rámu sú čiastočne rozsušené a popraskané. Drevený rám s plátnom sú veľkých rozmerov. Nepodarilo sa dostať do zadných častí obrazu a nebolo možné zistiť, v akom stave je zasunutá časť dreveného rámu, ako aj aký je stav zadnej časti oltárneho plátna. Výskum týchto častí bude umožnený po potrebe reštaurovania oltárneho obrazu a jeho demontáži z pôvodného miesta osadenia. Profilovaný rám oltárneho obrazu bol pôvodne zlátený na bordový poliment. Sekundárne bol celoplošne prezlátený na olej.

2.2. Omietkové plochy svätyne a štuková výzdoba

Použitá bola vizuálna (obhliadková) a deštruktívna (sondážna) metóda výskumu.

Cieľom bolo okrem určenia pôvodnej technológie, identifikovania neskorších úprav a stanovenia technológie obnovy aj definovanie návrhu na prezentáciu farebného riešenie v rámci predpokladanej obnovy.

Na základe provizórneho pomocného lešenia ku stenám svätyne nebolo umožnené vykonať výskum vrchnej stropnej nástennej maľby / foto č. 41,42,43,44,45/. Z časových a ekonomických dôvodov bolo preto vzájomne dohodnuté, že výskum stropnej časti nástenných malieb bude doplnený po postavení pracovného lešenia v celom priestore svätyne pri začiatku realizácií reštaurátorských prác.

Omietkové plochy svätyne a štuková výzdoba :

Prehľad sondážneho výskumu (viď grafická príloha č. 8,9,10)

Sonda S 21 (foto č. 66) – omietková plocha, južná strana

/vytvorená kamenným murivom, tehlovým murivom a omietkovou vrstvou/

- 1 - pôvodná svetlomodrá vápenná vrstva
- 2 - sekundárna farebná okrovo bordovo šedá vrstva
- 3 - sekundárna farebná okrovo šedá vrstva

Sonda S 22 (foto č. 67) – omietková plocha, južná strana

/vytvorená kamenným murivom, tehlovým murivom a omietkovou vrstvou/

- 1 - pôvodná svetlomodrá vápenná vrstva
- 2 - sekundárna farebná, dekoratívna, ornamentálna vrstva
- 3 - sekundárna farebná bielo šedá vrstva

Sonda S 23 (foto č. 68) – omietková plocha, južná strana, časť nástennej maľby

/vytvorená kamenným murivom, tehlovým murivom a omietkovou vrstvou/

- 1 - pôvodná svetlomodrá vápenná vrstva
- 2 - sekundárna farebná, dekoratívna, ornamentálna vrstva
- 3 - sekundárna farebná okrovo šedá vrstva

Sonda S 24 (foto č. 70) – rímsa pilastra, južná strana

/vytvorená, tehlovým murivom a omietkovou vrstvou/

- 1 - pôvodná svetlomodrá vápenná vrstva
- 2 - sekundárna farebná okrovo modrá vrstva
- 3 - sekundárna bielo šedá vrstva

Sonda S 25 (foto č. 69) – hlavica pilastra, južná strana

/vytvorená tehlovým murivom, omietkovou a štukovou vrstvou/

- 1 - pôvodná svetlomodrá vápenná vrstva
- 3 - sekundárna farebná okrovo šedá vrstva

Sonda S 26 (foto č. 71) – vrchná rímsa hlavice, južná strana

/vytvorená tehlovým murivom a omietkovou a štukovou vrstvou/

- 1 - pôvodné zlátenie na svetlo okrovom podklade
- 3 - sekundárna farebná okrovo šedá vrstva
- 3 - sekundárna farebná okrovo hnedá vrstva

Sonda S 27 (foto č. 72) – omietková plocha, južná strana

/vytvorená kamenným murivom, tehlovým murivom a omietkovou vrstvou/

- 2 - sekundárna farebná maľba z biblickým výjavom
- 3 - sekundárna farebná okrovo šedá vrstva

Sonda S 28 (foto č. 73) – omietková, rímsa plocha, južná strana

/vytvorená tehlovým murivom a omietkovou a štukovou vrstvou /

- 1 - pôvodná svetlomodrá vápenná vrstva
- 2 - sekundárna farebná okrovo zelená vrstva
- 2 - sekundárna farebná okrovo modrá vrstva
- 3 - sekundárna farebná bielo šedá vrstva
- 3 - sekundárna farebná bielo šedá vrstva

Sonda S 29 (foto č. 74) – omietková plocha, severná strana

/vytvorená kamenným murivom, tehlovým murivom a omietkovou vrstvou /

- 1 - sekundárna farebná maľba z biblickým výjavom
- 3 - sekundárna farebná okrovo šedá vrstva

Sonda S 30 (foto č. 75) – omietková plocha, južná strana

/vytvorená kamenným murivom, tehlovým murivom a omietkovou vrstvou /

- M - murivo
- K - kameň
- O - omietková vrstva
- 1 - pôvodná tmavomodrá vápenná vrstva
- 2 - sekundárna farebná okrovo bordovo šedá vrstva
- 2 - sekundárna farebná okrovo zelená vrstva
- 3 - sekundárna farebná okrovo šedá vrstva
- 3 - sekundárna farebná bielo šedá vrstva

Súčasný technický stav:

Stav omietkových vrstiev, stav architektonických článkov a prvkov štukovej výzdoby je nevyhovujúci.

V súčasnosti sú omietkové a štukové vrstvy výrazne znehodnotené predchádzajúcimi zásahmi. Omietková hmota a povrchové úpravy boli do značnej miery v rámci predchádzajúcich opráv a úprav čiastočne poškodené alebo odstránené a nahradené nevyhovujúcimi materiálmi s použitím nevhodných technológií (cementové malty a nevhodné farebné nátery, v spodnej časti soklové olejové nátery) foto č. 1,2,4,15,16. Najviac poškodené sú spodné soklové časti, kde tieto plochy boli sekundárne upravené hrubými olejovými nátermi. Taktiež hlavne v spodnej časti je osadenie trasovania elektroinštalácie, čo dosť výrazne zasiahlo do poškodenia hlavne spodných pôvodných omietkových plôch a farebných úprav /foto č. 13,14,15,16/. Úprava trasovaných plôch je nevhodne hrubo povrchovo zapracovaná. Kabeláž osvetlenia ako aj ozvučenia je nevhodne riešená. Vplyvom nevhodných použitých materiálov a technológií sú lokálne farebné povrchové nátery znehodnotené alebo sa oddeľujú od podkladu a opadávajú.

Pôvodnú hmotu omietkových vrstiev ako aj farebných úprav je reštaurátorským výskumom možno lokálne identifikovať na všetkých skúmaných častiach.

Na skúmaných plochách stien južnej a severnej strany sa našli pomerne zaujímavé a zachovalé nástenné maľby s biblickými námetmi /foto č.72, 73,74/. Lokálne plošné sondy taktiež potvrdili ornamentálnu dekoratívnu výzdobu doplňujúcu biblické výjavy. **Tieto nástenné maľby sú dochované v 2. etape farebnej úpravy svätyne.**

Na základe sondážneho výskumu bolo zistené, že na severnej a južnej strane v spodnej časti sú prezentované ako okenné otvory, boli pôvodne tiež priechodné. Sekundárne boli v spodnej časti zamurované a upravené ako okenné otvory. Plastické vystúpené ostenia otvorov sú vyhotovené z kameňa / foto č. 75 sonda S 30/, preomietnuté a farebne upravené.

3. CELKOVÉ VYHODNOTENIE REŠTAURÁTORSKÉHO VÝSKUMU

Súčasti výzdoby interiéru svätyne kostola, ktoré sú predmetom reštaurátorského výskumu a obnovy, sú zhotovené z omietkoviny, štukovovej hmoty, kameňa a dreva (viď grafická príloha č. 4,5). Reštaurátorský výskum sa zamerail na všetky súčasti výzdoby interiéru svätyne kostola. Použité boli prioritne nedeštruktívne metódy výskumu a v potrebnej miere aj deštruktívna metóda sondáže.

Podstatnými zisteniami výskumu sú:

- materiálové zloženie jednotlivých prvkov a častí v autentickej polohe
- určenie pôvodných technológií
- materiálové zloženie a technológia sekundárnych úprav
- vhodnosť a nevhodnosť sekundárnych úprav
- rozsah a príčiny poškodení
- stanovenie optimálneho prístupu k jednotlivým prvkom a častiam, t.j. jednak koncepcia prístupu a ideový zámer obnovy, jednak určenie najvhodnejších postupov a technológií umelecko-remeselnej obnovy a reštaurovania.

K základným konštatovaniam výskumu patrí nevyhovujúci, miestami až havarijný stav jednotlivých súčastí výzdoby – t.j. architektonických článkov, omietkových plôch, dekoratívnych štukových prvkov, náterových vrstiev, kamenných a drevených častí .

Hlavnými faktormi poškodení sú:

- nevhodné predchádzajúce zásahy
- degradácia hmoty
- mechanické poškodenia
- znečistenie.

Všetky uvedené faktory možno reštaurovaním eliminovať a technický stav pamiatky sanovať.

Skúmané časti pamiatky v zmysle výsledkov reštaurátorského výskumu :

Hlavný oltár – je výtvarne koncepčne tvorený z viacerých použitých materiálov:

- a) oltárna stĺpová výzdoba** - štukové a omietkové plochy
- b) vázy, hlavice a kríž** - drevené časti
- c) svätostánok** -kamenné časti /stredná časť/, kovová ornamentálna výzdoba
sochárska drevená výzdoba - kľachiaci anjeli, drevené podstavce
- d) oltárna menza** – murované omietkové plochy,
kamenné nástupové schodiskové stupne
- e) oltárny obraz** – maľovaný obraz na plátne, osadený v drevenom ráme.

Stav skúmaných častí výzdoby hlavného oltára je nevyhovujúci /vid' popis vyššie/.

Omietkové plochy svätyne, štuková výzdoba a stropná nástenná maľba

Na základe provizórneho pomocného lešenia ku stenám svätyne, nebolo umožnené vykonať výskum vrchnej stropnej nástennej maľby. Lešenie, ktoré by umožňovalo prístup až k stropu svätyne, by muselo byť oveľa rozsiahlejšie. Z časových a ekonomických dôvodov bolo preto vzájomne dohodnuté, že výskum stropnej časti nástenných malieb, bude doplnený po postavení pracovného lešenia v celom priestore svätyne pri začiatku realizácie reštaurátorských prác.

Stav skúmaných omietkových plôch a štukovej výzdoby je nevyhovujúci /vid' popis vyššie/.

Reštaurátorským výskumom sa došlo k poznaniu, že stav skúmaných častí výzdoby a jeho podoba sa výrazne zmenila v 3 zásadných úpravách (viď výsledky sondážnych výskumov).

V rámci reštaurátorského výskumu a zámeru rekonštruovať omietkové plochy svätyne a jednotlivé prvky výzdoby hlavného oltára bol výskum zameraný na dochované vrstvy 2. farebnej úpravy. Na bočných stenách svätyne, v druhej vrstve farebnej úpravy boli objavené dochované nástenné maľby biblických námetov. Preto by bolo vhodné tieto nástenné maľby uchovať a zreštaurovať a tejto farebnej úprave prispôsobiť aj úpravy štukových a omietkových plôch hlavného oltára.

V. NÁVRH NA REŠTAUROVANIE

1. ZÁKLADNÝ IDEOVÝ ZÁMER REŠTAUROVANIA

Celkový prístup k obnove a zvolená metóda reštaurovania

vychádzajú jednak z metodických princípov, požiadaviek a podmienok definovaných v rozhodnutí Krajského pamiatkového úradu v Banskej Bystrici, (viď textová príloha).

Ideový zámer reštaurátorského zásahu v zmysle stanovenej metodiky je:

1. sanovanie fyzickej existencie autentickej pamiatky a konsolidácia stavu pôvodnej hmoty jednotlivých prvkov.
2. obnova umelecko-historických hodnôt a pôvodného výrazu prvkov ako integrálnej súčasti architektonicko-výtvarného komplexu interiéru svätyne - komplexné reštaurovanie.

Predpokladaný koncepčný prístup k obnove a všetkých ich súčastí, bol stanovený v súlade so záujmom pamiatky a s princípmi pamiatkovej ochrany.

V zmysle požiadaviek pamiatkového úradu bol reštaurátorský výskum interiéru svätyne zameraný na „**identifikáciu rozsahu zachovaných historicky cenných omietok, štukovej výzdoby, kamenného svätostánku a výtvarných prvkov**“.

Predkladaný návrh bol vypracovaný na základe citovaného Rozhodnutia Krajského pamiatkového úradu a po jeho odsúhlasení bude podkladom pre vlastnú reštaurátorskú realizáciu obnovy a prezentáciu pamiatky, pričom každá zmena oproti schválenému postupu prác nad rámec tohto rozhodnutia bude prerokovaná a schválená správnym orgánom.

Reštaurovanie výtvarných prvkov interiéru svätyne je súčasťou pripravovanej obnovy interiéru kultúrnej pamiatky a prípravná reštaurátorská dokumentácia vychádza z návrhu konkrétnych opatrení v zmysle vydaného Rozhodnutia, **Spracovať projektovú dokumentáciu: a) obnovy elektroinštalácie, b) obnovy dlažby, obnovy liturgického zariadenia, ktorého realizácia bola podmienená vykonaním predkladaného reštaurátorského výskumu.**

2. POSTUP A TECHNOLÓGIA REŠTAUROVANIA

Prípravná fáza reštaurovania

V tejto etape budú zrealizované:

1. zákonne predpísané prípravné dokumenty
(rozhodnutie k zámeru na obnovu vydané KPÚ Banská Bystrica);
2. teoretické a dokumentačné práce
 - a) vyššie popísaný a vyhodnotený reštaurátorský výskum:
 - vizuálny - vyhodnotený písomne, dokumentovaný fotograficky
 - sondážny - vyhodnotený písomne, graficky a zdokumentovaný fotograficky
 - b) spracovanie Návrhu na reštaurovanie:
 - písomné na základe výsledkov výskumu a stanovenej metodiky
 - fotografická a grafická dokumentácia
 - c) spracovať projektovú dokumentáciu:
 - obnovy elektroinštalácie
 - obnovy dlažby
 - obnovy liturgického zariadenia
3. prípravné technické činnosti:
 - príprava pracoviska a postavenie pracovného lešenia
 - odstránenie nevyhovujúcich sekundárnych omietkových povrchových úprav a elektroinštalácie
 - demontáž častí výzdoby oltárnej architektúry podľa potreby
 - odstránenie nevyhovujúcich sekundárnych prvkov úprav oltárnej architektúry.

Etapu vlastného reštaurovania

Definitívna podoba zisteného farebného riešenia interiéru vrátane reštaurovania nástenných malieb, bude pred vlastnou realizáciou predmetom konzultácie s pamiatkovým dohľadom.

2.1. Hlavný oltár - štuková oltárna stĺpová výzdoba, omietkové plochy, svätostánok - kamenné časti, sochárska drevená výzdoba, oltárny obraz /viď grafická príloha č. 4,5 materialová skladba/

Na omietkových a štukových plochách, nástenných maľbách budú vykonané nasledovné postupy:

- **očistenie od prachu a depozitov** - mechanicky s pomocou mäkkých štetcov a hubiek
- **odstránenie deštruovaných častí omietok** (v nevyhnutnej miere)
- **odsol'ovanie omietok** obkladmi z buničitej vaty v destilovanej vode
- **lokálne upevnenie** spráškovatých častí maľby s použitím 2 %-ného roztoku Paraloidu B 72
- **lokálne upevnenie** uvoľnených častí omietky s použitím PLM-AL, Sokrat
- **injektáž a spevnenie** nesúdržných a uvoľnených vrstiev omietky (podľa potreby) prostriedkami Ledan, Sokrat 2802A
- **fixovanie farebnej vrstvy** prostriedkom Primal SF 016
- **tmelenie** vápennou omietkou s úpravou povrchu vápennou stierkou Keim fixatív
- **retuš** akvarelovými farbami, minerálnymi pigmentmi, 2% roztokom Primalu SF 016
- **neutrálna retuš** bude použitá na poškodenia rozsiahlejšieho charakteru (opadaná omietka), podoba erbu bude zrekonštruovaná na základe zachovaných fragmentov a známych analógií (viď foto č. 25-26 v obrazovej prílohe)
- **záverečná fixácia** prostriedkom Primal SF 016 (AC 33).

Na kamenných častiach svätostánku budú vykonané nasledovné postupy:

- **povrchové čistenie**, odstránenie povrchových nečistôt a sekundárnych úprav, mechanicky, chemicky;
- **odsolenie kamennej hmoty** opakovane zábalmi buničitej vaty a destilovanej vody;
- **spevnenie kamennej hmoty** náterom Funcosil OH Steinfestiger;
- **zlepenie kamenných častí** – veľké kamenné časti budú staticky vystužené kovovými nerezovými trňmi a zalepené, drobné kamenné časti lepidlom Akemi ;
- **tmelenie a rekonštrukcia chýbajúcich častí** – bude vykonané na väčších plochách vložení kamenného fragmentu identickej farebnosti, drobné chýbajúce časti, budú vytmelené polyesterovým tmelom Akemi, tónovaný farebnými pastami;
- **zpracovanie tmelov** – zabrúsením a preleštením;
- **záverečná hydrofóbna úprava** bude vykonaná náterom Funcosil SNL Silan Imprägnierung;

Na drevených častiach budú vykonané nasledovné postupy:

/sošky kľačiacich anjelov, podstavce pod soškami, oltárne vázy, vrcholový kríž, rám oltárneho obrazu/

- **očistenie** od hrubých povrchových nečistôt a depozitov (mechanicky, mäkkými kefami a vysávaním a tiež pomocou roztoku detergentu a vlažnej vody;
- **záchranná fixáž uvoľnených vrstiev polychrómie, podľa potreby (použitý 7 %- ný želatínový roztok) ;**
- **odstraňovanie premalieb** – v určenom rozsahu, chemicky, s použitím odstraňovača starých náterov, s neutralizáciou terpentínom; **dočisťovanie** mechanicky, pomocou skalpela ;
- **dočisťovanie povrchov** - mechanicky aj chemicky, podľa potreby;
- **petrifikácia** - roztokom Solakrylu BX v toluéne, v najviac deštruovaných miestach opakovane, podľa potreby, pričom koncentrácia roztoku bude percentuálne riešená podľa stavu drevnej hmoty a rozsahu jej narušenia; spevňovanie bude aplikované hlavne ponorom, podľa potreby však aj injektážou a náterom; po ukončení petrifikácie - očistenie od zvyškov roztoku toluénovými tampónmi;

- **dezinfekcia** drevnej hmoty sa bude realizovať v rámci petrifikácie pridaním dezinfekčného prostriedku do spevňovacieho roztoku;
- **stabilizácia** uvoľnených prvkov a spojov sa bude realizovať (po odstránení starších, už nevyhovujúcich konštrukčných prvkov) lepením polyuretánové lepidlo a drevenými kolíkmi, čapmi;
- **tmelenie hmoty** - drobné deštrukcie, praskliny a poškodenia hmoty, vytmelením drevným emulzným tmelom na báze kriedovo-glejového tmelu s pridaním drevných pilín a Duvilaxu,;
- **doplnenie podkladových vrstiev** pod polychrómiu, zlátenie v miestach ich úbytkov a nanovo doplnenej hmote;
- **doplnenie a rekonštrukcia zlátenia** - zlátenie bude potrebné lokálne čiastočne rekonštruovať; použitý bude hlavne plátkový materiál, aplikovaný v zhode s originálom;
- **retuš pôvodnej polychrómie**- použité budú temperové farby a reštaurátorské farby Meimeri, podľa potreby a v súlade s farebným výrazom diela; retuš zjednocovací charakter, podľa potreby, nápodobivá a lokálna retuš;
- **záverečná povrchová úprava** sa bude realizovať matným damarovým lakom s prímiesou včelieho vosku; vnútorné strany budú pretreté 8 – 10 % roztokom včelieho vosku v lakovom benzíne a rektifikovanom terpentíne v pomere 1:1;
- **spätná montáž**, osadenie jednotlivých častí na pôvodné miesta.

Na oltárnom obraze budú vykonané nasledovné postupy:

Návrh postupu a technológie reštaurátorských prác čerpá z poznatkov získaných pri podrobnom reštaurátorskom výskume obrazu.

- **demontáž**
- **sňatie plátna z podrámu**
- **očistenie** od usadeného prachu a depozitov
- **celoplošný ochranný prelep** maľby japonským papierom
- **odstránenie sekundárnych prelepov a záplat** zo zadnej strany plátna
- **dôkladné očistenie zadnej strany obrazu**
- **príprava nového plátna**
- **sňatie ochranného prelepu**
- **upevnenie porušených častí maľby**
- **nažehlenie maľby na novú podložku**
- **stenšenie alebo celkové odstránenie stmavnutej sekundárnej lakovej vrstvy**

- **odstránenie stmavnutých premalieb**
- **úprava pôvodného podrámu**
- **napnutie obrazu na upravený podrám**
- **vytmelenie vypadnutých resp. poškodených častí maľby**
- **retuš** poškodenej a chýbajúcej farebnej vrstvy
- **záverečná povrchová** úprava lakom.

Pri prácach budú použité materiály:

- želatína
- organické rozpúšťadlá
- terpentín
- japonský papier
- Beva 375
- záverečný lak.

Nové zistenia počas reštaurovania a prípadné zmeny oproti tomuto návrhu budú konzultované s KPÚ Banská Bystrica.

Na kovovej ornamentálnej výzdobe svätostánku budú vykonané nasledovné postupy:

- **demontáž** jednotlivých prvkov
- **čistenie povrchov**, mechanické a chemické
- **odstránenie sekundárnych farebných úprav**, mechanicky, chemicky
- **farebné ujednotenie povrchov**, dozlátením na olej
- **spätná montáž** jednotlivých prvkov.

Sumárne možno povedať, že celý priebeh reštaurovania bude smerovať k dosiahnutiu stanoveného ideového zámeru obnovy, v súlade so stanovenou metodikou

- sanovanie fyzickej existencie pamiatky a konsolidácia stavu jednotlivých prvkov výzdoby
- obnova umelecko-historických a výtvarných hodnôt – architektonických, maliarských a sochárskych prvkov.

Reštaurovanie a umelecko remeselné práce bude prebiehať in situ, prípadne v ateliéri v priebežnom kontakte s metodikom Krajského pamiatkového úradu a prípadne s ďalšími odborníkmi, podľa potreby ako aj s užívateľom a vlastníkom pamiatky.

Všetky zásahy konzervátorského, konsolidačného aj rekonštrukčného charakteru budú vykonané v intenciách princípov pamiatkovej ochrany a súčasnej reštaurátorskej praxe a v súlade s požiadavkami na kvalitu a odbornosť práce.

Počas prác sa bude priebežne zhotovovať dokumentácia tak, aby všetky postupy mohli byť komplexne zhodnotené a zdokumentované v záverečnej Dokumentácii vykonaných prác.

VI. ZDÔVODNENIE REŠTAURÁTORSKÉHO ZÁSAHU

Reštaurovanie a rekonštrukcia interiéru svätyne si vyžaduje predovšetkým narušený technický stav pamiatky a jej výtvarných prvkov, ktorý je v súčasnosti dezolátny.

Záchrana tohto solitéru, jeho komplexné reštaurovanie posilní umelecko-historickú identitu diela v náväznosti na interiér kostola.

Vzhľadom na nevyhovujúci stav pamiatky a súčasne na jej umelecko-historické hodnoty bola obnova v súlade so základnými princípmi ochrany pamiatok stanovená na odborné ošetrovanie s vyhotovením častí kópií diela, pri splnení legislatívnych a odbornokvalitatívnych požiadaviek.

Kombináciou navrhovaných konzervátorských, reštaurátorských a rekonštrukčných princípov by sa mal optimálne naplniť stanovený ideový zámer a cieľ reštaurovania.

Správu z reštaurátorského výskumu a Návrh na reštaurovanie predkladá

Akad. maliar Mirostav Šurin

Akad.sochár Dušan Hagara

Mgr. art. Igor Hovorič

ZOZNAM FOTODOKUMENTÁCIE

Archívna fotografia:

pohľad na kostol

Fotografická príloha:

1. pohľad na hlavný oltár
2. pohľad na severnú stranu svätyne
3. pohľad na južnú stranu svätyne
4. ľavá strana hlavného oltára, vrchná časť
5. pravá strana hlavného oltára, vrchná časť
6. hlavice a vrchná rímsa, ľavá vrchná časť hlavného oltára
7. hlavica, pravá vrchná časť hlavného oltára
8. hlavica pilastra, ľavá strana, detail
9. drevená váza, ľavá strana hlavného oltára, vrchná časť, celok
10. drevený kríž s podstavcom, vrchná časť hlavného oltára, celok
11. drevená váza, ľavá strana hlavného oltára, vrchná časť, detail
12. drevený kríž s podstavcom, vrchná časť hlavného oltára, detail
13. vrchná plocha rímsy pilastra, ľavá strana
14. vrchná plocha vrchnej rímsy hlavného oltára
15. spodné soklové plochy, pilaster, ľavá strana
16. spodné soklové plochy, stĺpy oltárnej architektúry, ľavá strana
17. oltárny obraz s rámom, celok
18. oltárny obraz s rámom, detail, spodná časť
19. oltárny obraz, detail, spodná časť
20. oltárny obraz s rámom, detail, spodná časť
21. oltárny rám, kotviaci prvok, detail
22. svätostánok, oltárna menza, celok
23. svätostánok, oltárna menza, detail, ľavá strana
24. svätostánok, stredná časť
25. svätostánok, bočná strana, oltárna menza, ľavá strana
26. svätostánok, oltárna menza, ľavá strana
27. svätostánok, spodná časť, oltárna menza, ľavá strana
28. svätostánok, zadná strana, kovová platňa

29. kľáčiaci anjel, pravá strana, celok
30. kľáčiaci anjel, ľavá strana, detail
31. kľáčiaci anjel, ľavá strana, detail
32. kľáčiaci anjel, pravá strana, detail
33. kľáčiaci anjel, pravá strana, stopa po osadení na stolársku stolicu, detail
34. svätostánok, zadná strana, umiestnenie a kotvenie kovovej platne
35. svätostánok, osadenie dekoratívnej kovovej výzdoby
36. nástupové schodiskové stupne ku svätostánku
37. svätostánok, osadenie dekoratívnej kovovej výzdoby
38. svätostánok, poškodenie kamennej profilovanej časti výzdoby, detail
39. svätostánok, osadenie dekoratívnej kovovej výzdoby
40. kľáčiaci anjel, drevený podstavec, ľavá strana, detail
41. stropná nástenná maľba, svätyňa
42. stropná nástenná maľba, sv. Matúš
43. stropná nástenná maľba, sv. Marek
44. stropná nástenná maľba, sv. Lukáš
45. stropná nástenná maľba, sv. Ján

Sondážny výskum (lokalizácia sond vid' grafická príloha č. 8,9,10)

46. **S 01** – svätostánok, drevený podstavec pod kľáčiaceho anjela
47. **S 02** - svätostánok, drevený podstavec pod kľáčiaceho anjela
48. **S 03** - svätostánok, kľáčiaci anjel
49. **S 04** - svätostánok, kľáčiaci anjel
50. **S 05** – svätostánok, kľáčiaci anjel
51. **S 06** - svätostánok, kovová ornamentálna výzdoba
52. **S 07** - svätostánok, kamenná časť
53. **S 08** - svätostánok, kamenná a kovová ornamentálna výzdoba
54. **S 09** – oltárny obraz
55. **S 10** - hlavica
56. **S 11** – drevená váza
57. **S 12** – profilovaná rímsa
58. **S 13** – kamenné nástupové schody, menza
59. **S 14** – svätostánok, menza
60. **S 15** - svätostánok, menza, oltárny stôl
61. **S 16** - profilovaná rímsa

- 62. **S 17** - svätostánok, menza
- 63. **S18** - pilaster
- 64. **S 19** – pätká drieku stĺpa
- 65. **S 20** – podstavec drieku stĺpa
- 66. **S 21** - omietková plocha
- 67. **S 22** - omietková plocha
- 68. **S 23** - omietková plocha
- 69. **S 25** - hlavica
- 70. **S 24** - profilovaná rímsa
- 71. **S 26** - hlavica
- 72. **S 27** - omietková plocha
- 73. **S 28** - omietková plocha
- 74. **S 29** - omietková plocha
- 75. **S 30** - omietková plocha